

ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ՄԱՐԴԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՍԲ. ԳՐԻԳՈՐ ՆԱՐԵԿԱՅԻ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻՆ ՀՈԳԵԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

«Ինչ որ անլի անաւոր է եւ կ'ուզեմ յիշել հոս
ի յիշատակ Գու մեծ երախտիքիդ
թոյլ տուիր մեզի
շնորհքներուդ կցորդութեամբը աստուածամալ,
իսկ տէրունի մարմինիդ մաշակումով ալ
միանալ Ստեղծողիդ հետ՝
կեանքի լոյսին հետ խառնուելով...»

(Մատեան Ողբերգութեան, Բան ԾԲ. Բ.)

ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆԱԿԱՆ ԵՆԹԱՀՈՂ

Քրիստոնէական աստուածաբանութեան մէջ կեդրոնական բացառիկ տեղ մը կը գրաւէ «Մարդաբանութիւն»ը (Christian anthropology): Անշուշտ, «քրիստոնէական մարդաբանութիւնը» կամ «մարդու քրիստոնէական ըմբռնումը» բնորոշող սկզբունքային համոզումները անվիճելիօրէն մխրճուած են Աստուածաշունչի կրօնական հասկացողութիւններուն եւ ուսուցումներուն մէջ, որոնք բխում են մեկնաբանական ընդլայնումներով կը գտնենք ընդհանուր եկեղեցւոյ կրօնական գրականութեան մէջ՝ Սուրբ Հայրերու գրիչին տակ:

Ի վերջոյ «Անցեալին, քաղմաթիւ անգամներ եւ քաղմաթիւ կերպերով, Աստուած մեր հայրերուն խօսեցաւ մարգարէներուն միջոցով, իսկ այս վերջին օրերուն՝ մեզի խօսեցաւ իր Որդիին միջոցով» (Եբրայեցի, Ա. 1):

Տիեզերքի Արարիչը՝ Աստուած խօսեցաւ մարդկութեան:

Աստուծոյ Խօսքը եւ Անոր Յայտնութիւնը մարդուս՝ քրիստոնէական առաջին իրականութիւնն է¹:

Աստուած եւ Մարդ՝ դէմ-դիմաց:

Մարդս, Աստուծոյ կողմէ իրագործուած տիեզերական ըստեղծագործութեան մէկ մասնիկն է: Աստուած «Արարիչն է» այն տիեզերքին, որուն մաս կը կազմէ մարդս: Այս հասկացողութիւնը չի՛ թոյլատրեր որ մարդս նկատուի «առանձին»: Մարդս գոյութիւն ունի, կը գործէ եւ ինքզինքը կ'իրագործէ միայն Աստուծոյ մէջ եւ Աստուած կը յայտնուի ու կը գործէ մարդուս մէջ: Մարդ եւ Աստուած, ո՛րքան ալ տարբեր իրականութիւններ են, չեն կրնար նկատուիլ իրարմէ անբաժան: Մարդս չի՛ կրնար Աստուծմէ անբաժան յղացուիլ: Աստուած Արարիչն է մարդուն եւ մարդս, Աստուծոյ Պատկերին նմանողութեամբ ստեղծուած, «իւր բնութեան յատուկ ներքին մղումով մը կը դիմէ Աստուծոյ»²:

Նարեկացիի պարագան շատ խօսուն է: Աստուծոյ գաղափարը, թանձրացեալ կերպով մարդկութեան յայտնուած Յիսուս Գրիստոսով, Նարեկացիի հոգիին մէջ լեռնացած է եւ Աստուծմէ դուրս՝ ամէն ինչ անոր ներքեւ խեղդուած:

Նարեկացի «Բախած է Աստուծոյ գաղափարին, անոր մեծութեանէն իմզգիմը ջախջախուած զգացած է...: Իրեն համար Ան անհունը, անծանօթը, անհասն է, քայց միանգամայն անհուն մը՝ որ զգալի է, անծանօթ մը՝ որ զիմք ամէն կողմէ կը սեղմէ, անհաս մը՝ որուն խորհուրդը շօշափելի վերքի մը պէս իր հոգին կը ցաւցնէ: Աստուած իր մէջ կը զգայ, իր վերեւ, իր շուրջ եւ Անոր մասին մտածելը... ցաւ մը, սարսափ մը կամ երանութիւն մըն է՝ վայրկեանին համեմատ»³:

Գրիստոնէական աստուածաբանութեան եւ մարդաբանական մտածողութեան այս ծիրէն ներս, Արեւելեան (հրէական ու քրիստոնէական) հոգեկանութեան (spirituality) բնորոշիչ տարրերէն ու յատկանիշներէն մէկը կը նկատուի մարդու անձնական մեղքերուն գիտակցումը եւ ամբաստանումը Աստուծոյ դիմաց, որ Փրկիչն է եւ Տուիչը կեանքին: Յաւի, զղջումի եւ խոստովանութեան հոգեկանութիւն մըն է ասիկա՝ Աստուծոյ դիմաց եւ

1. Այս նիւթին աստուածաբանական ընդլայնումը կարելի է տեսնել LATOURELLE RENÉ, *Théologie de la Révélation. ձեռքի տակ ունիմ իտալերէն թարգմանութիւնը*, Teologia della Rivelazione, Spoleto, 1967:

2. ՏԱՄՆԱՊԵՏԵԱՆ ԹԱՄԱՐ, Գրիգոր Նարեկացիի Ողբերգութեան Մատեանը, Անթիլիաս, 1993, էջ 54:

3. ԶՕՊԱՆԵԱՆ Ա., Դեմքեր, Փարիզ, 1924, էջ 9:

Աստուծոյ ներկայութեան, որ կը ներփակէ իր մէջ յոյսի եւ փրկութեան կարելիութիւնը:

Այս տեսակէտով, Սբ. Գրիգոր Նարեկացի Վարդապետին «Ողբերգութեան Մատեան»ը կը հանդիսանայ Հայկական Հոգեկանութեան կարեւորագոյն աղբիւրներէն մէկը⁴:

Նարեկացին «վանական» մըն է, ճգնող կրօնաւոր մը, սակայն՝ հոգեկան ու կրօնական այս իրականութիւնները պիտի չուզեմ հոս բնորոշել «Հայ Վանական Հոգեկանութիւն» կոչելով, որովհետեւ «Մեղքը», «Մեղքին գիտակցումը», «Մարդուս զղջումը», «Ինքնամբաստանումը», «Մեղքին Խոստովանութիւնը» եւ անոր «Ներումը» Աստուծոյ կողմէ՝ իրականութիւններ են, որոնք կը վերաբերին հաւասարապէս հրեաներու կրօնական հասկացողութիւններուն, քրիստոնէական ընդհանուր մտածողութեան, եւ այս պարագային ալ՝ Հայ Եկեղեցւոյ Վարդապետներու հոգեկանութեան⁵:

Նարեկացիին Մատեանը աղօթքի ձեւին տակ անձնական՝ սերտ եւ տեսակ մը անվերջ խօսակցութիւն մըն է իր Արարիչին եւ Փրկիչին հետ: Այդ եզակի խօսակցութեան եղանակը, յաւիտեանականութեան շունչին չափ, չի՛ դադրիր, չի՛ կասիր մինչեւ «Մատեան»ին վերջը, երբ յանկարծ, անսպասելիօրէն գրելը կը դադրի... Հեղինակի կեանքին, անոր գոյութեանական պատմութիւն է՝ չարադրուած օրը օրին... անկումէ անկում... փորձառութենէ փորձառութիւն, հոգեվիճակէ հոգեվիճակ: Երկ մը, ուր Գրիգոր առատօրէն ինքն իր մասին կը խօսի, իր ներքին կեանքը կը դիտէ ու կը գրէ լուրջ գիտակցութեամբ՝ առանց վայրկեան մը իսկ կորսնցնելու իր նիւթին ու մտածումին հորիզոնը, ուր իր հոգին ինքզինքը կը մերկացնէ մարդկօրէն գրեթէ անբովանդակելի խորութիւններով:

Միայն լուրջ եւ յարատեւ ընթերցումներով կարելի կը դառնայ յայտնաբերել այդ «խորութիւնները»: Ընթերցողը պարտաւոր է քալել, երթալ ու միշտ յառաջանալ որոշ ընդերքէ:

4. Նարեկացի Վարդապետին բոլոր գործերուն եւ յատկապէս «Մատեան»ին մէջ կը գտնենք Հայ Եկեղեցւոյ աստուածաբանական ու դաւանաբանական հանգանակին բոլոր տարրերը եւ մտածողութիւնը, որոնք հարստութիւնը կը կազմեն նաեւ Ընդհանրական Եկեղեցւոյ քրիստոնէական գանձարանին:
5. Մտաբերել, օրինակ, Երեմիա Մարգարէին սա խոստովանութիւնը. «Քու դիմացդ բազմաթիւ եմ մեր մեղքերը: Քեզի դէմ մեղամչեցիմք մեմք բոլորս» (ԺԴ. 7): Կամ Սաղմոսներու բովանդակութեան հոգեխօսական ամբողջ պարունակը, Ասորի Եկեղեցւոյ մեծ ներկայացուցիչ՝ Սբ. Եփրեմ Ասորիի աղօթքները եւ մեր Ապաշխարութեան Շարականներուն ամբողջ բովանդակութիւնը:

Նարեկացիի «Մատեան»ին գրութիւնը կարդալ, քակել, մտածել, խորհիլ, ըմբռնել տողերն ու բաժինները, նախադասութիւնները եւ բանալ անոնց տագնապններուն կրօնական աղեղը՝ դժուար աշխատանք է: Լեզուն իսկ կը դժուարացնէ այդ քայլը: Հարկ է Հեղինակին հետ քալել «մարդկային» ընդերքներէ եւ «աստուածային» հասկացողութիւններէ, մասնակցիլ անոր հոգեկան նաւաբեկումին, կանգ առնել յաճախ ներքին ամէն մէկ հոսանքին դիմաց, քալել ու կրկին քալել թէ՛ Ֆիզիքական տեսողութեամբ, թէ՛ լսողութեամբ, թէ՛ մտքի լուսարձակ ցեւեռումներով ու մանաւանդ խոկումով: այն ատեն միայն իմաստներն ու խորութիւնները կը սկսին յայտնաբերուիլ: «Մատեան»ին կառույցը եւ յատկապէս լեզուն ստանձնած են «հոգեկան երկունքի» խորութիւններուն տանող տեսակ մը ազդողական, ներգործիչ ու երկնող գորութիւն՝ որ չի՛ պատկանիր մեր սովորական աշխարհին:

«Մատեան»ին հետ երկար տարիներու մտերմութիւն մըն է որ կը մղէ վկայել այս երեւոյթը եւ իրականութիւնը: Չեմ ուզեր դատումի մը պարտադրանքը զգացնել: Մնացեալը կը մնայ անոնց՝ որոնք զիտեն ու կրնան հաղորդուիլ Նարեկացի Վարդապետին եզակի շունչով:

Նարեկացիին «Մատեան»ը, հետեւաբար, կը տանի մեզ մարդուս գոյութեան ամէնէն խոր, թաքուն, բայց նաեւ ամէնէն ներքին խաւերուն: Երբ «Մատեան»ին մէջ Նարեկացի Վարդապետին կեանքը կը դիտենք եւ իրեն հետ անոր մասին կը խօսինք, խորքին մէջ կը խօսինք Աստուծոյ հետ եւ Աստուծոյ մասին կատարուած կարելիութիւններու եւ փորձառութիւններու մասին:

Նարեկացիի կեանքին, պատմութիւնը եզական է, որովհետեւ անոր իրագործումին համար՝ այդ «Մատեան»ին ակնյայտնի կերպով մասնակից կը դառնայ ուրիշ շունչ մը եւս, բացառիկ ներշնչում մը՝ Աստուծոյ Շունչը, ինչպէս Հեղինակն իսկ թախանձազին կը ցանկայ.

«Օրհնէ՛ եւ սրբէ՛ ողբերգութեան այս մատնանը
եւ վաւերացու՛ր զանիկա
իրբել արձան յաւիտեմական» (Բան 2Ը. Բ.):

6. «Մատեան»ը «Անկարբի ի մտածել առանց մկտի առնելու լեզուի արարողական գորութիւնը», կը գրէ ՊԸԼՏԵԱՆ ԳՐԻԳՈՐ, տե՛ս Գրիգոր Նարեկացի լեզուի սահմաններում մէջ, Վենետիկ, 1985, էջ 30:

Տեղին է յիշել նաեւ որ Նարեկացիին «Մատեանը», Մ. Մեծարեւոյցի կողմէ, որակուած է «Մեր գրական հսկան», տե՛ս Երկերի Լիակատար Ժողովածոյ, Երեւան, 1934, հրտկ. Ալազան եւ Վաղարշակ Նորենց, էջ 249:

«Թող Գու հոգիդ խառնուի ասոր
ու Մեծիդ ներգործող շունչը միանայ
Գու ինձի շնորհած այս քանաստեղծութեան (Բան Գ. Ե.):

կամ՝

«Ստեղծողիդ ողորմութիւնը թող ինձի հետ ըլլայ
եւ հոգիիս շունչը թող անբաժանելիօրէն Բեգի միանայ»
(Բան Ղ. Դ.):

Ասոր իբրեւ հետեւանք՝
«Ողբերու այս Մատնանը, Բարձրեալ,
որ սկսեք եմ Գու անունովդ յօրինել,
հոգեկան ու մարմնական ցաւերը բուժելու
կեանքի դեղ ըլլայ արարածներուդ» (Բան Գ. Ե.)⁷:

Նարեկացիին կը ցանկայ ի՛ր հոգիին պատմութիւնը վերածել
դեղի, «փրկութեան դեղ»ի, դեղամիջոցի:

«Փրկութիւն»ը, քրիստոնէական մարդաբանութեան մէջ,
ինչպէս Նարեկացի Վարդապետին մօտ, յղացուած է որպէս մար-
դուն վերադարձը դէպի Աստուած: Վերամիաւորումը Անոր:

Քրիստոնէական կեանքին հիմնական խորհուրդը Աստուծոյ
Մարդեղութիւնն է, Աստուծոյ մարմնացումը, Անոր մարդա-
ցումը: Եւ այս մեծ խորհուրդն է որ կարելի կը դարձնէ մարդ
արարածին մերձեցումը, յարաբերութիւնը, հաղորդակցութիւ-
նը Աստուծոյ եւ սրտակցութիւնը Անոր հետ: Այլ խօսքով՝
մարդուն ո՛չ միայն «փրկութիւն»ը, այլեւ «աստուածացումը»:

Աստուծոյ եւ մարդու միասնութիւնը կամ կենակցութիւնը
Դրախտին մէջ՝ խափանուեցաւ մարդուն յաւակնոտ մէկ քայլով՝
անհնազանդութեամբ եւ հպարտութեամբ: Մարդս զրկուեցաւ
Աստուծոյ ներկայութենէն: Սակայն, Աստուծոյ սէրը՝ մարդուս
հանդէպ եւ Անոր բարութեան չափանիշը «աստուածային» էր:

Աստուած իր Միածին Որդին զրկեց մարդոց մօտ, որպէսզի
ո՛վ որ հաւատայ Անոր՝ ո՛չ թէ կորսուի, այլ յաւիտենական
կեանք ունենայ. — «Աստուած ա՛յնքան սիրեց աշխարհը, որ
մինչեւ իսկ իր միածին Որդին տուաւ, որպէսզի ո՛վ որ հաւատայ
Անոր՝ չկորսուի, այլ յաւիտենական կեանք ունենայ» (Աւետա-

7. Ներկայ գրութեան արեւմտահայերէնի Թարգմանութիւնները իմա են: Իբր
բնագիր՝ աչքի առջեւ ունեցած եմ «Մատնան»ի Քննական Բնագրի տպա-
գրութիւնը՝ հրատարակուած Երեւան, 1985ին եւ զխաղարկութիւնները
նշած եմ համաձայն այդ հրատարակութեան դասաւորումներուն:

րան Յովհ. Գ. 16): Ասիկա կը նշանակէ թէ «մարդուն նորոգումը», «փրկութիւնը» կ'իրագործուի Աստուծոյ հետ հաշտուելու, Անոր վերադառնալու եւ Անոր վերամիանալու հաստատ ու գիտակից արարքով, որ կ'իրագործուի Աստուծոյ իսկ «մարդեղութեամբ», Աստուծոյ իսկ մարդացումով, Յիսուս Քրիստոսի ծնունդով, Անոր խաչելութեամբ եւ յարութեամբ:

Սուրբ Հայրերու կամ Եկեղեցւոյ Վարդապետներու Աստուածաբանական մտածողութեան մէջ՝ Աստուծոյ հետ մարդու «վերամիացումը» եւ «փրկութիւնը» կ'արտայայտուի «աստուածացում» կոչումով: «Մարդու աստուածացումը», բացայայտ է, անկարելի էր առանց Աստուծոյ մարդացումին եւ Անոր «Շնորհքի ներգործումին»:

Ուրեմն, «վերամիաւորումը» ուրիշ բան չէ՝ եթէ ոչ Աստուծոյ եւ մարդու փոխ-ներթափանցումը, որուն նպատակն է մարդու յանցապարտ վիճակին վերականգնումը, յաւիտենական կեանքին ժառանգումը եւ աստուածացումը: Այս խորհուրդին բացայայտ բառերով կ'ակնարկէ, օրինակի համար, մեր միջնադարեան գրիչներէն մէկը.՝ «Զի ի սկզբան մարդն ցանկացաւ աստուածանալ եւ անդ ո՛չ հասաւ: Իսկ Արարիչն եկեալ մարդացաւ, վասն այսորիկ մարդն աստուածացաւ»⁸:

Նարեկացիի գեղեցկօրէն բանաձեւած է աստուածաբանական ու քրիստոնէական մարդաբանութեան այս զարմանալի խորհուրդը.՝

«Դու՛ն որ մեզի նման մարմնացար՝ մեզի համար,
որպէսզի Քեզի նման դարձնես մեզ՝ Քեզի համար» (Բան ժԹ. ա.):

«Մարդու աստուածացումը», Նարեկացիին համար, «աստուածանալ», չէ, այլ «մասնակից դառնալ Աստուծոյ կեանքին».

«Ըղձալի է հոգեւոր հաղորդակցութեան մերձ ու մտերիմ
ա՛յն ընտանութիւնը՝

որով մարդ իր յոյսը կը դնէ Աստուծոյ վրայ
եւ Անոր մէջ ալ կը մնայ հաստատ» (Բան կԱ. գ.):

Նկատել արժանազրուած տողերուն մտածողութեան լայնքն ու ծաւալը, անչափութիւնը:

8. Հմմտ. «Նոր Բառգիրք Հայկագեան Լեզուի», հտ. Ա., Վենետիկ 1836, էջ 327: Աստուծոյ մարդեղութեան եւ մարդու փրկութեան խորհուրդին շուրջ կը դառնան մեր Հայ Եկեղեցւոյ Շարակնոցի յատկապէս Ծննդեան եւ Աստուծայայտութեան, ինչպէս նաեւ Զատիկուան ժամանակաշրջանի գրեթէ բոլոր շարականները:

«Մատեան»ին մէջ հիմնական ցանկութիւն մը կը բանի. — խօսելու եւ գրելու ի՛ր ու մարդուս կեանքին ամբողջ իմաստը, որ ուրիշ բան չէ՝ եթէ ոչ ԱՍՏՈՒԱԾ: Նարեկի Վարդապետը՝ իբրեւ հոգեկան սեւեռում, հետապնդում, հեռանկար եւ հորիզոն՝ Աստուծոյ այդ բացարձակ պատկերը ունի իր դիմաց, որուն կը դիմէ իր ներքին ծաւալուն ոյժով ու դիտումով: Իր խօսակիցն է Աստուած:

«Ի խորոց սրտի՝ խօսք ընդ Աստուծոյ»։ Սրտի խորերէն խօսք՝ Աստուծոյ հետ: Սոսկելու արարք մը, հանդիպում մը մատնանշող, խօսակցութիւն մը՝ որ տեղի կ'ունենայ «Աստուծոյ հետ»: Հոգեխօսական արարք մը, որուն աղեղը «դէպի Աստուած» կը բացուի ու կ'ընդլայնի անընդհատ: Տրամախօսութիւն մը, վերջապէս, որուն մէջ են Գրիգոր Նարեկացին եւ Աստուած: Երկուքը ներկայ են առանձին, ու ... նաեւ միասին, դէմ առ դէմ՝ խօսակցութեան մը մէջ, հաղորդակցութեան մը մէջ:

Նարեկացի Վարդապետը Աստուծոյ լոյսին տակ կը տեսնէ իր եւ մարդուս կեանքը եւ այդ կեանքին հարցերը: Որովհետեւ պատմութիւնը մարդուն՝ պատմութիւնն է Աստուծոյ: Աստուած վերջին սահմանագիծն է, որուն կը դիմէ ու կը մղուի մարդա՝ իր կեանքին բազմատեսակ իրազօրծումներով: Մարդկային գոյութեան իմաստը կը բացատրուի Աստուծոյ լոյսին տակ միայն (Տե՛ս օրինակ Բան ԶԳ.ի ամբողջ բ. բաժինը):

ՄԵՂՔԸ

Ըսուեցաւ թէ քրիստոնէական, բայց յատկապէս Արեւելեան Հոգեկանութեան ցայտուն յատկանիշներէն մէկն է մարդուս «անձնական մեղքերուն բացայայտումը», խոստովանութիւնը, զղշումը եւ ինքնամբաստանումը Աստուծոյ դիմաց:

Աստուածաշնչական մտածողութեան մէջ «մեղքը» կ'ըմբռնուի իբր Աստուծոյ դէմ անհնազանդութիւն, անարդարութիւն, օրինազանցութիւն, ապստամբութիւն, ամբարշտութիւն կամ չարութիւն, անիրաւութիւն, անհաւատարմութիւն եւ պղծութիւն սահմանող մարդկային արարքներ:

Աստուածաշունչի հասկացողութեան համաձայն, եթէ մտածուի որ մարդուս կոչումը կամ անոր գոյութեան նպատակը եւ վախճանը Աստուծոյ սիրոյն եւ խօսքին հետեւումն է, Անոր մերձեցումն է, Անոր հետ ապրումն է, սրտակցութիւնն է՝ այն ատեն «մեղքը» ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ «հեռացում մը Աստուծմէ»։ այսինքն՝ «մեղքը» կ'ըմբռնուի իբր սխալ արարք մը, խենթու-

թիւն մը, հեռացում մը գոյութեանական նպատակէն՝ Աստուծմէ: Այլ խօսքով՝ գործնական մոռացում մը Աստուծոյ սիրոյն, Անոր ողորմութեան:

«Մեղքը», իբր մարդուս պատասխանը Աստուծոյ սիրոյն, Աստուածաշունչին մէջ կը յայտնուի իբր «մերժում», «ժխտում», սրտի կարծրութիւն» եւ «ապերախտութիւն» (Հմմտ. Եսայի, ԽԶ. 12, ԽԸ. 4: Եզեկիէլ, Բ. 4): Որովհետեւ «մեղքին արմատները մարդուս հոգիին մէջ կը գտնուին» (Երեմիա, Ե, 23 եւ Ժէ. 9-10) իբր «չար ձգտում», իբր «չար մտածումներու հակում» (Երեմիա, Բ. 25, Է. 24), իբր սրտին չար փափաքները կատարող» (Երեմիա, ԺԸ. 12) եւ «պղծութիւն մը Աստուծոյ դէմ» (Մաղաքիա, Բ. 11): Եւ դեռ՝ «մեղքը» ապականութիւն մըն է, եղծանում մըն է, քայքայում մըն է. փճացում մըն է, վնաս եւ չարիք մըն է, կատաղի եսասիրութիւն մըն է, հիւանդութիւն մըն է, մահ է (Հմմտ. Եսայի, ԾԳ. 4-5): Ասոր իբր հետեւանք՝ «Ամէն մարդ իր մեղքով պիտի մեռնի» (Երեմիա, ԼԱ. 30):

Մեղքը, խիստը, սխալը, չարիքն ու չարութեան վիճակը, այսինքն եղծուած աշխարհը՝ ուժեղ շեշտերով կը հակադրուին Աստուծոյ, Անոր երկնային իրականութեան:

«Մեղք» գործողը կ'անտեսէ Աստուծոյ ներկայութիւնը: Մեղաւորը կը հեռանայ Աստուծմէ: «Ձեր մեղքերն են որ հեռաւոր տարածութիւն ստեղծած են ձեր եւ Աստուծոյ միջեւ» (Եսայի, ԾԹ. 2)⁹:

«Մեղքը», ուրեմն, իբր «չարիք», մարդու հոգիին փորձարկումն է, մեղաւոր մարդուն անկեալ հոգեվիճակն է Աստուծոյ դիմաց, որովհետեւ անիկա շեշտակի եղծանումն է «Աստուծոյ Պատկերին».-

«Մեղաւոր մըն եմ ես

եւ մշտական պատիժի արժանի...

գարշնիլի մեղքեր արածող մըն եմ ես...

որ ո՛չ իսկ երբեք իմ գիմքս մանչցայ

թէ որու՞ն ձեռքով, որու՞ն պատկերով ինչու՞ գոյացայ» (Բան ԽԶ. ա.):

«Մեղքը», ուրեմն, կը բացայայտէ մարդուս վիճակը եւ կը մատնանշէ «հեռացում մը Աստուծմէ»: Անսահմանին, Բացարձակին կամ Աստուծոյ ծարաւը ունեցող մարդը, երբ կը հեռանայ

9. Տե՛ս ԵԱՐՏԸՄԵԱՆ Հ. ՏԱՃԱՏ ՎՐԴ., Ընդգրկել Անընդգրկելիմ. Վերադարձ դէպի Աստուած, տպ. Վենետիկ, 1999, ուր ընթերցողը բաւականաչափ ընդլայնումի կը հանդիպի «Մեղք»ի յղացքին եւ անոր կրօնական նկարագրին աղընչութեամբ:

Աստուծո՛մէ, կը թաւալի դէպի բիւրաւորութիւնը մեղքերուն: «Մեղքը» բացակայութիւնն է Աստուծոյ, մերժումը Աստուծոյ ներկայութեան: Որովհետեւ այդ վիճակը կա՛մ կը սպաննէ մարդուն հոգին եւ կա՛մ նուազագոյնը, ինչպէս կը խոստովանի Նարեկացին, կը զգե՞տնէ մարդ էակը ու կը լքէ կիսամեռ. —

«Ես ո՛չ մեռած եմ եւ ո՛չ ալ ողջ,

այլ մեղքերու գարշելի տիղմիմ մէջ թաղուած» (Բան ԻԶ. Գ.):

Ընդունելով ու հաւատալով թէ Աստուած ամենազօր Արարիչն է եւ ինքը՝ փխրուն հող. —

«Դու՛ն ստեղծիչն ես

եւ ես՝ կալ» (Բան Բ. Բ.):

Նարեկացին, իբրեւ հողեղէն արարած, «կը ներկայացնէ մեղքը եւ չարութիւնը, միմչ Աստուած՝ բարութիւնը եւ սրբութիւնը»¹⁰:

Աստուծոյ եւ մարդուն միջեւ կայ «Մեղքը»:

«Մատեան»ի հիմնական նիւթը եւ դերը, ահաւասիկ, Հեղինակին անձնական մեղքերու բացայայտումն է, անոնց խոստովանութիւնը, անոնց ամբաստանումը եւ մանաւանդ Հեղինակին «փրկուելու» յոյսը: «Մատեանը» մեզի կը ներկայացնէ հողեղէն մարդը, «մեղաւոր մարդը»¹¹:

Գլխապտոյտ պատճառող մեղքերու աճումը Նարեկացին կը պատկերացնէ աւազի կոյտով. — տարրերով, առարկաներով ու ծովափին կուտակուած իրերով, իսկ միւսը՝ մարդուս գործերը, արարքները, մեղքերը (Բան Զ. Գ.):

«Մեղք»ին ճանաչումը, ինքնախարազանումը, խոստովանութիւնը, սրտակցութիւնը Աստուծոյ հետ, աղօթքը, աղերսանքը, քաւութիւնը, մեղքերու ներումը եւ հոգիին մաքրագործումը — այսինքն՝ մարդուս սրբացումը — կ'ըլլան «փրկութեան միջոցներ»:

Նարեկացին կը հաւատայ թէ Աստուած «Կեանք է մահուան մէջ եւ լոյս՝ խաւարի մէջ» եւ թէ Ան իր աստուածային ամենակարողութեամբ կամ կարողականութեամբ եւ իր ամենաճարտար իմաստութեամբ՝ մահուան սարսափը եւ անոր խաւարը այգի կը

10 ԳԻՊԱՐԵԱՆ Հ. ԿԻՒՐԵՂ ՎՐԴ., Պատմութիւն հիմ հայ գրականութեան, Վենետիկ, 1992, էջ 339:

11. Արշակ Զօպանեանի համաձայն՝ Նարեկացին 51 բառ դիզած է մեղքին բաղմատեսակ ձեւերը նկարելու, 104 նմանութիւն՝ իր մեղաւորութիւնը յայտնելու եւ 40 պատկեր՝ մահուան աւերը պատմելու համար. տե՛ս Դեմքեր, նշ. աշխ., էջ 22:

փոխակերպէ, կը փրկէ մարդս իր մեղքերէն ու մահուան սարսափէն:

«Արդ, մօտեցի՛ր ինծի, բարութիւ՛ն,
ինչպէս բուծելու համար մօտեցար՝
դիմացդ ելլող հակառակորդի ականջին.

հեռացու՛ր մեղապարտէս՝ խռովք պատմառող հովր
մահուան,
որ մէջս հանգչի խաղաղութեան մեծագոր Հոգիդ» (Բան ԺԶ.

դ.):

Կամ՝

«Աստուած յաւիտեմական, բարերար եւ ամենակարող,
ստեղծիչ լոյսի եւ յօրինող գիշերուան,
Դուն կեանք եւ մահուան մէջ եւ լոյս՝ խաւարի մէջ,
յոյս՝ ակնկալողներու եւ համբերամբ շլմորածներու,
որ Քու ամենամարտար իմաստութեամբդ
մահուան ստուերը այգի կը փոխես...

Ուղարկէ՛ պահապան գորութիւնը Քու աջիդ,
փրկէ՛ զիս գիշերուան սարսափէն ու չար դիւէն զիս ազա-
տէ՛», (Բան ՂԴ. ա.)¹²:

«Մեղք»ի գործադրութեան ծիրէն ներս, մարդու անձնական պատասխանատուութեան կողքին՝ կը յայտնուի նաեւ «մեղք»ին համայնական բնոյթը կամ համամարդկային տարողութիւնը: Սաղմոսներու հեղինակին «ես»ը, օրինակ, կը ներկայացնէ աշխարհ եկած իւրաքանչիւր մարդ: Ամէն մարդու մէջ կայ նաեւ ամբողջ մարդկութիւնը: Մարդս ա՛յնքան մարդ է, ո՛րքան կ'իրազործէ իր միութիւնը բովանդակ մարդկութեան հետ: Այս մտածողութեան մէջ՝ հաւատքի մարդը, իր անձնական յանցապարտութեան կողքին, գիտակցօրէն կ'իրազործէ միաժամանակ մեղքի իր ընդհանրական պատասխանատուութիւնը: Մարդս, այսինքն, յանցաւոր կը դառնայ նաեւ ուրիշներու եւ համայն մարդկութեան պատճառով եւ բոլոր մարդոց գործած մեղքերուն համար՝ ան պարտական կը զգայ պատասխանել Աստուծոյ¹³:

12. Նարեկացիի յաճախ կը գործածէ ամենաստեղծ, ամենասուս, ամէնիշխան, ամենակալ կամ ամենակարող, ամենագօր, քաւիչ, նորոգիչ, փրկիչ, կեցուցիչ, կենդանարար, ողորմած, մարդասէր, բազմագութ, անոխակալ եւ նման հազարումէկ վերադիր բառեր ու որակումներ՝ ընդգծելու համար Աստուծոյ կարողականութեան անսահմանելիութիւնը. տե՛ս օրինակ Բան ԶԱ. Ը. եւ ՈՁ. դ.:

13. Այս մասին կարելի է տեսնել ՏԻՎՈՅ ՊԱՐՍՈՒԹԻ, Մեղքի եւ փրկագործութեան գաղափարը Գրիգոր Նարեկացիի քով, «Բազմավէպ» (Վենետիկ), 1969, թիւ 1-3, էջ 34:

Նարեկացին ունի «մեղք»ի համայնական այս գիտակցութիւնը: Իր մասին խօսած ատեն՝ ամբողջ մարդկութեան հոգին իր մէջ խտացած կը տեսնէ՝ իր վրայ առնելով մարդկային բոլոր մեղքերն ու մեղանշումները՝ Աղամէն մինչեւ վերջինը մարդկային ծնունդներուն: Իր անձին մէջ կը ներկայացնէ «մարդը», բոլոր ժամանակներուն «մեղանշական մարդը»:-

«Ես՝ որ ամենուն մեղքերը մէջս կը կրեմ» (Բան 22. բ.):

Կամ՝

«Որովհետեւ ես իսկ...

վկայելով թէ ես ինքն ալ ունիմ անբուժելի,
բիրաւոր եւ ամբաստանութեան արժանի մեղքեր...
նախահօրմէ սկսեալ մինչեւ անոր սերունդները վերջին,
բոլորիդ չարիքներուն համար պարտական կը զգամ
յօժարակամ յանձնառութեամբ» (Բան ՀԲ. ա.):

«Մատենան»ը՝ Գրիգոր Նարեկացի կոչուած մարդուն անձնական ողբերգութիւնը չէ լուրջ ալ ողբերգութիւնը մարդուն, ամէն մարդու, բոլոր ժամանակներու մարդուն:

«Այդ էակը (Նարեկացին) ամբողջ մարդկային ազգն է»¹⁴:

«Կը մտաբերեմ գինքը կրակոտ, վայրագ, խենթնալու չափ պրկուած, իր մարմինին բոլոր մասերովը դողդողագին, հրքաշխարհի չարիքին դէմ է որ կը նետէ իր բռունցքը: Մարդոց ո՛չ նոր է վայրագութիւնը, ո՛չ ալ սպառող՝ անոնց անգթութիւնը: Այդ նսեմ դարերուն մաս կը կազմէր անշուշտ, ինչպէս ամէն դարու, ինչպէս այսօր: Բայց հազար տարի առաջ մեր օրերէն, մեղքը տարօրինակ վիճակ մըն էր: «Անզգամը» այսօր մեզ չի՛ վիրաւորեր: Ժ. դարուն անիկա հրէշ մըն էր եւ նոյն ատեն արգահատանքի արժանի խլեակը: Կը սպաննէր իր կինը խաղաղութեամբ, կ'առնէր ուրիշներունը բռնի, ու ... նամբայ կ'իյնար երուսաղէմ, ուխտաւորի շապիկը կոնակը ու ճակատը կը քսէր Փրկիչին արեան հետքերը կրող վայրերուն՝ հանգչեցնելու համար նիզակուող իր խղմտամբը»¹⁵:

«Մարդոց մեղքերը» եւ «Աստուծոյ փրկարար միջամտութիւնը» «Մատենան»ը հիւսող սեւեռումներն են:

Մարդն Աստուծոյ դիմաց է՝ ընդունելու Անոր դատաստանը, որ մարդուս կու տայ մեղքին գիտակցութիւնը, մեղաւոր լլլալու խոր համոզումը եւ կործանումի մը ըմբռնումը:

14. ԶՕՊԱՆԵԱՆ Ա., Դեմքեր, նշ. աշխ., էջ 11:

15. ՕՇԱԿԱՆ ՅԱԿՈԲ, Երբ հիմերը կը կարդանք, Պէյրուք, 1983, էջ 35:

Մեղաւորութեան գիտակցութիւնը կը մղէ մարդս որ իր փրկութեան փնտռողութեամբ զբաղի: Մարդս իր փրկութիւնը կ'որոնէ: Եւ Քրիստոնէական Հոգեկանութեան մէջ, մարդս՝ իր բոլոր գործերէն վեր, արուեստի, մտածումի եւ գիտութեան սահմաններէն ալ անդին՝ կը փնտռէ, կ'ուղղուի, կը դիմէ ու կը վազէ իր փրկութեան կորսուած հասցէն գտնելու¹⁶: Կը փորձէ Աստուծոյ հետ իր հանդիպումը իրագործել, իր մերձեցումը իրականացնել, անցնիլ Աստուծոյ անմերձեանալիութեան ծիրէն անդին ու մօտենալ Անոր: Սակայն միայն «մեղքերուն ներումը», Աստուծոյ կողմէ, կրնայ իրականացնել մարդուս մերձեցումը Աստուծոյ եւ վերամիաւորումը, միութիւնը Անոր հետ: Նարեկացի Վարդապետին անխորտակ համոզումն է ասիկա եւ անջնջելի երազը անոր: Իր աղօթքը միշտ կը դառնայ Աստուծոյ, Անոր՝ որմէ կրնայ գալ ամէն գուլթ, ամէն ներում, ամէն յոյս:

«Դու'ն կրնաս միայն

այս յանցանքներս ներել

եւ մահացու խայթումս քննելս քոյնը» (Բան Ի. Է.):

Աստուած միայն մարդոց մեղքերը չի՛ ներեր: Գիտակից զղջումի եւ խոստովանութեան արարքէն ետք միայն՝ կու գայ Աստուծոյ ներումը, եւ անկէ ետք՝ Աստուած մարդս իրեն կը ձգէ, իրեն կը մօտեցնէ, իր մտերմութեան մէջ կ'առնէ, իրեն կը միացնէ: Աստուած եւ մարդ կը հաղորդակցին իրարու, կը հաղորդուին, կը կցորդուին իրարու: Իսկ այդ եզակի հանդիպումէն յետոյ՝ մարդս այլեւս նոյն անձը չէ ու չի՛ կրնար նոյնը ըլլալ. նոր ու տարբեր մարդ է, որուն հետեւանքով ալ «Մովսիսիւն Գիւթիմ Գիւթիմ կրնայ սպառիլ Աստուծոյ սիրոյն մէջ»¹⁷ (Հմմտ. Բան Բ. Բ.):

ՄԱՐԴՍ՝ «ԱՍՏՈՒԾՈՅ ՊԱՏԿԵՐԸ»

«Աստուած մարդս ստեղծեց ի՛ր պատկերին նման» (Ծննդոց, գլ. Ա. 26 եւ 27):

16. Հմմտ. ԵԱՐՏԸՄԵԱՆ Հ. ՏԱՃԱՏ ՎՐԴ., Աստուած եւ Ժամանակակից գրականութիւն, Լոս Անճելէս, 1986, էջ 5-14:

17. «Հաղորդութիւն» եւ «Հաղորդակցութիւն» եզրերը, աստուածաբանութեան եւ Հոգեկանութեան սահմաններէն ներս, կը թելադրեն ներքին՝ Հոգեկան կապ մը, սերտ յարաբերութիւն մը, ներթափանցում մը, կցորդում մը եւ մասնակցութիւն մը Ուրիշէն ներս եւ Ուրիշին հետ, որ Աստուած է: Աստուածաբանական այս երկու եզրերուն յունարէն համապատասխան բառն է *κοινωνία*, իսկ լատիններէն՝ *communicatio* եւ *participatio*, այսինքն

«Աստուած անմահ ստեղծեց մարդս եւ իր բարութեան պատկերին համաձայն կերտեց զայն» (Իմաստութիւն Սողոմոնի, Բ. 23):

Մարդկային իմացականութեան գրեթէ անմերձենալի իրականութիւն մը: Աստուածաշունչի այս յղացքը եւ հաստատումը, որ կը մատնանշէ թէ՛ մարդու ծագումին ու գոյութեան հեղինակը՝ ստեղծիչը եւ թէ՛ կը բնորոշէ մարդ էակին բարձրագոյն յատկանիշը, իսկապէս շատ խոր ազդեցութիւն եւ ծաւալուն անդրադարձ ստեղծած է Նարեկացիի ամբողջ մարդաբանական մտածողութեան մէջ¹⁸: Ան խոր գիտակցութիւն ունի այս իրականութեան, ա՛յնքան որ կը քակէ անոր բովանդակութիւնը. —

«Դու՛ն ստեղծեցիր զիս՝
մման քու փառաւոր պատկերիդ,
ու Վեհդ՝ մերգործութեամբ օժանդակելով անոյժ՝ տկարիս,
բարեգարդեցիր զիս խօսելու ձիրքերով,
շունչ մերարկելով փայլ տուիր ինծի,
մոխացուցիր միտքով,
ամեցուցիր իմաստութեամբ,
օժտեցիր համեարով,
գատորոշեցիր շնչաւորներէն
ու շաղախեցիր զիս բանական ոգիով...» (Բան Ե. Բ.):

«Մարդս պատկերն է Աստուծոյ»՝ բանականութեամբ, լեզուով, ազատութեամբ, կամքով, սիրելու կարողականութեամբ «եւ մասամբ նորին»:

Բայց Նարեկացիի աստուածաբանական-մարդաբանական ամբողջ անդրադարձը տեղի կ'ունենայ մարդու «փրկութեան» հեռանկարով, Աստուծոյ նմանելու, Աստուծոյ կեանքին մասնակցելու, «աստուածանալու» հեռանկարով (Theosis):

Մարդս, թէեւ ստեղծուած էակ, բարձրացած եւ վսեմացած է «Աստուծոյ Պատկեր»ին շնորհիւ (Բան ԼԵ. ա.), սակայն աստուծային այդ շնորհքը եղծուած է «մարդոց մեղքերով».

«Ու հիմա, կ'աղաչեմ, ո՛վ բարեգութ,
փայփայտած ու խորտակուած հողանիւք անօթս,
աստուածային հրաշագործութեամբ
Դու՛ն զայն մոքէն վերստեղծէ:

«հաղորդ ըլլալ», «մասնակցութիւն», «կցորդութիւն», «հաղորդակցութիւն ունենալ ուրիշի հետ»։ Հմտ.՝ Նոր Հայկագեան Բառարան, հտ. Բ., Վենետիկ, 1837, էջ 9-10:

18. Նարեկացի Վարդապետը շատ անգամ կ'անդրադառնայ Աստուծաշնչական այս հաստատումի աստուածաբանական բովանդակութեան. օրինակ, Բան Ե. ա., Բան ԺԹ. ա., Բան ԼԳ. ա., Բան ԼԵ. ա., Բան Ն. գ., Բան ՆԶ. ա., Բան ՆԹ. ա., եւայլն:

Զիս՝ որ պատկերդ եմ՝ մեղքերով հինցած,
կը պաղատիմ Գեգի,
բուրաներուդ մէջ կրկին ձուլէ խօսքիդ հրայրքով:
Կ'աղաչեմ, բարերա՛ր,
Քու հանգստարան-խորանդ՝ մարմնիս կառոյցը,
խարխլած պահապան հոգիիս հետ,
Դու՛ն մաքրագործէ քնակութեանդ համար» (Բան ԺԹ. ա.):

Նարեկացին կը խնդրէ, կ'աղօթէ Աստուծոյ այդ պատկերը իր մէջ վերանորոգելու եւ վերականգնելու երազներով:—

«Հոգիիս մէջ նորոգե՛լ
Քու մեծ անունիդ պաշտելի փառքին պատկերը պայծառ,
գորացու՛ր նշողումը շնորհքիդ՝
գեղազարդելու դիմագիծը
եւ հոգեմտաւոր կարողութիւնը հողէ ստեղծուածիս,
պատշաճապէս այնպէս յարգարէ՛
որ Քու պատկերդ մէջս տպաւորուի,
մաքրելով մոայլ մթութիւնը մեղքերուս,
աստուածային կեանատու,
անեղծ ու երկնային լոյսովդ ծածկելով անձս համակ՝
հոգիս, միտքս ու մարմինս» (Բան Խ. գ.):

*Եւ որովհետեւ «Աստուծոյ Պատկերը» կայ մարդոց մէջ, այդ պատճառով ալ «մեղաւորութիւնը» արժանի կը դառնայ մշտա-
կան պատիժի:—*

«Մեղաւոր մըն եմ եւ եւ մշտական պատիժի արժանի, ...

Գարշելի մեղքեր արածող էակ մըն եմ եւ, ...

որ ո՛չ իսկ երբեք ինքզինքս ճանչցայ,

թէ որու՞ն ձեռքով, որու՞ն պատկերով ինչու՞ գոյացայ»

(Բան ԽԶ. ա.):

Հետեւաբար,

«Անօրէն գործեր թող չտիրեն ինձի,

եւ որ պատկերն եմ Քու գերագոյն թագաւորութեան,

ո՛վ բոլորին լոյսի Աստուած» (Բան ԽԹ. ա.):

Ակնարկուեցաւ թէ «Աստուծոյ Պատկերը» կրնայ եղծանիլ, կրնայ կորսուիլ մարդոց մեղքերուն կամ անոնց գործած չարիքներուն պատճառով: Անոր համար Նարեկի աստուածաբան Վանականը կը պաղատի իր աստուածային խօսակիցին:—

«Ողորմէ՛ ինձի, ողորմած Աստուած,

կ'աղաչեմ, հօր, ողորմէ՛ ինձի, կրկին ողորմէ՛.

իմ չարիքներս, ո՛վ համակ բարի,

մի՛ փոխարիներ վիշտ ու ցաւերով.

վտանգուած իմ անձն մի՛ վերցնեք պարգևոյ
 Գեղմէ ինծի շնորհուած,
 մի՛ խլեք ինծմէ ամէնօրինակ շունչը Հոգիիդ,
 մի՛ ջնջեք ինծմէ
 Գու քաղաւորական պատկերիդ կնիքը սուրբ» (Բան ՀԸ.

Գ.):

«Աստուծոյ Պատկերը» կրնայ եղծանիլ, կորսուիլ մարդուն մէջ, սակայն կա՛յ նաեւ անոր վերադարձը՝ Աստուծոյ կողմէ իր շնորհքին տուչութեամբ (Հմտ. Բան ԽԶ. Գ.): Արդէն Նարեկացին Համոզուած է թէ մարդու կցորդումը «Աստուծոյ Շնորհքին», կը սրբացնէ, «կ'աստուածացնէ».-

«Թոյլ տուիք մեզի

շնորհքներուդ կցորդութեամբը աստուածանալ» (Բան ՄԲ.

Բ.):

Այս գրութեան առաջին բաժինին մէջ ըսուեցաւ թէ Նարեկացի Վարդապետի մտածողութեան մէջ՝ «աստուածանալ» յղացքը, որ քրիստոնէական գաղափարաբանութեան հարազատ մէկ ըմբռնումն է նաեւ, կը հասկնայ ո՛չ միայն «մարդու վերադարձը դէպի Աստուած» եւ «փրկութիւնը», այլեւ «մարդու վերամիաւորումը Աստուծոյ» եւ «մարդու մասնակցութիւնը Աստուծոյ կեանքին»:

«Սուրբ Հոգիին ցողը կ'իջնէ ու «կը բարեգործէ»...: «Հոգեւոր սերմը», որ կը թուի անդրադարձն ըլլալ մեղաւորին, սա մտածումներու լոյսին ընդմէջէն՝ կ'ըլլայ կեանքին ամէնէն բարձր խորհուրդը:... Ի՛նչ վաւերական, խոռովիչ, գարեհալած հեշտամբ մը կը թաւալէր Նարեկացիի ջիղերու արտերէն, ոսկորներու ախոսներէն, երբ իր միտքը հանդերձուած կ'ուզէր՝ ընդունելու աստուծային շնորհներուն սերմերը»¹⁹:

Մարդոց մէջ այդ «Պատկեր»ին ներկայութիւնն էր, որուն պատճառով Աստուած շարունակեց իր աստուծային շնորհքով օժանդակել մարդոց՝ «մեղք»ին դէմ տարած անոնց պայքարի ընթացքին (Հմտ. Բան Ե. Բ-Գ.):

19. ՕՇԱԿԱՆ ՅԱԿՈԲ, երբ հիմերը կը կարդամք, նշ. աշխ., էջ 28: Նկատում մը. «Շնորհքին ներգործումը» մարդուն մէջ, որ Աստուծոյ ներկայութեան, ամենագոյնութեան, Անոր սիրոյ նշաններէն ու արարքներէն մէկն է, Նարեկացիին գրեթէ անթուելի անգամներ կ'ակնարկէ եւ կ'անդրադառնայ անոր՝ իր «Մատեան»ին մէջ գործածելով «Ոնամակալ», «Բարերար», «Բարերարել», «Բարեգործ», «Բարեգործել» եզրերը.- «Առանց բարեգործիդ հրամանին», «Բարեգործ աջովդ», «Միշտ Գեղմէ օգնութիւն եւ բարեգործութիւն ստացած», «Դու կարող ես սովորաբար մերժողներուն ալ բարեգործել», «Բարերարէ՛, հօգ'ը» եւայլն, եւայլն:

Բացայայտ է որ Նարեկացին հետաքրքրուած է միայն մարդուս ներքին կեանքով, հոգիին կեանքով:

Ան իր սեւեռումին տակ առած է մարդոց մեղքը, մեղաւորութեան խոր ողբերգութեամբ, եւ մարդուս վերադարձը դէպի Երկնաւոր Հայր (Բան Թ. գ.): Ողբերգական իր ինքնակենսագրութիւնը եթէ կը գրէ, կը գրէ պարզապէս որովհետեւ ան իր սիրած Աստուծոյ Պատկերը կը փնտռէ իր անձին մէջ, որովհետեւ իր մէջ չարիքներուն վերջ դնողը եւ փրկարարը միայն Աստուած է՝ իբր «բարերար», «բարեգործ», «ողորմած», «բազմագութ», «մարդասէր», «Հանգիստ», «ամենակալ» կամ «ամենակարող», «ամենազօր», «բաւիշ», «փրկիչ», «կեցուցիչ» կամ «կենդանարար»²⁰:

Նարեկացիի քրիստոնէական մարդաբանութեան մէկ սեւեռումն է «Աստուծոյ Պատկեր»ին նորոգումը կամ վերականգնումը մարդուս մէջ: Պատմականօրէն Աստուծոյ Պատկերին վերականգնումը դարձած է կարելի, որովհետեւ Աստուած մարդոց նման «մարմնացաւ», «մարդացաւ». իբր փրկագին մարդոց գործած մեղքերուն՝ իր արիւնը թափեց՝ խաչի վրայ մեռնելով, յարութիւն առաւ եւ ապա «Ի՛ր Հոգին», իր Սուրբ Հոգին դրկեց մարդոց՝ իբր աստուածային կեանքի գրաւական եւ «աստուածացում»ի խմոր: Կեանքի այս հանգրուանին է, ահա, որ մարդս կը վերածուի իբր նոր արարած՝ վերանորոգելով իր մէջ Աստուծոյ եղծուած Պատկերը, ինչպէս Յիսուս բացայայտ բառերով ըսեր էր Նիկողեմոսին, ակնարկելով մկրտութեան մը՝ որ տեղի պիտի ունենայ Ջուրով եւ Սուրբ Հոգիով. «Եթէ մէկը ջուրէն եւ Հոգիէն չծնի՝ չի՛ կրնար Աստուծոյ Արքայութիւնը մտնել» (Յովհ. Գ. 5):

Մարդոց հաշտութիւնը եւ վերամիաւորումը Աստուծոյ հետ կ'իրագործուի միայն Աստուծոյ Որդիին՝ Յիսուս Քրիստոսի մարդացումով, Անոր հաւատալով, անոր բերած «Փրկութեան Աւետարանով», Աւետիսով. -

«Բայց ինձի համար պահուած է նաեւ փրկութեան յոյսի յուշարար շող,
ա՛յն՝ որ Քրիստոսի Աւետարանը բացարձակ կեանք է,
ինչպէս «աւետարան» բառն իսկ կը յայտնէ. -
ամով կ'իրականանայ դարձը մեղքերէն,
զիջում՝ պարտքերու, նորոգութիւն՝ փնացումի,
փառութիւն՝ չարագործութիւններու, բուժում՝ վերքերու»
Բան ԼԳ. դ.):

20. Հմմտ. օրինակ Բան ԺԹ. ա., Բան ԼԵ., Բան ԽԶ. գ., Բան ԿԳ., Բան Հ., Բան ՀԶ., Բան ԶԱ., Բան ԶԴ., եւայլն:

Կամ՝

«Բու նուիրական արիւնիդ շնորհիւ՝
որ Բեգ Առաքողին կ'ընծայուի միշտ,
թող ջնջուին պատիժները դատապարտեալ մեղապարտիս,
ներուին պարտքերս, փարատի մամօթս,
մոռցուին խայտառակութիւններս,
բարեփոխուի դատավնիս...» (Բան 26. բ.):

Եւ դեռ՝

«Ստեղծուած պատկերն ես դուն Աստուծոյ,
ո՛վ գերի հոգիս՝ ի սպառ կշտամբուած,
որ թեւ նախկին նմանութենէն կողոպտուեցար՝
կեանքի դրախտին մէջ պատուիրանին դէմ մեղանշելով,
բայց աւագանին

լուսագարդ շնորհով Հոգիին փշուրն առնելով՝
այդ պատկերին նոյն նմանութիւնը հագար նորէն» (Բան
102. գ.)²¹:

Հետեւաբար, Նարեկացիի աստուածաբանական եւ մարդաբանական տեսողութեան մէջ, մեղաւոր մարդը՝ մեղքէն ձերբազատելու, իր մէջ «Աստուծոյ Պատկերը» վերարժեւորելու եւ «աստուածանալու» համար, անհրաժեշտ է որ վերադառնայ ու վերականգնէ իր «նախկին վիճակը» եւ վերամիանայ Աստուծոյ կեանքին:

ՄԻՈՒԹԻՒՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ՀԵՏ

Որպէսզի ակնկալուած «Աստուծոյ հետ միութիւնը» տեղի ունենայ, Նարեկացի Վարդապետը կը նկատէ հետեւեալ յաջորդական հանգրուանները.՝

- ա) Խոստովանութիւն սեփական մեղքերու, որ կ'երաշխաւորէ
- բ) Վերադարձը դէպի Աստուած,
- գ) Փրկութիւն մարդուս եւ
- դ) Միութիւն Աստուծոյ հետ:

Նարեկացիին «Մատենը» տրամախօսութիւն մըն է՝ ընդմէջ Աստուծոյ եւ Նարեկի խոնարհ եւ ինքզինքը «մեծ մեղաւոր» կամ

21. «Աստուծոյ Պատկեր»ի մասին հակիրճ փորձ մը կատարուած է՝ առանց աստուածաբանական մեկնաբանութիւններու, տե՛ս BUNDY DAVID, Grigor Narekazi as a reader of Genesis, «St. Nersess Theological Review», New York, vol. 2, N. 2 (July 1997), էջ 186-188:

«մեղապարտ» հռչակած Վանականին: Մարդուս «Ոստակիցը Աստուած է»: Այս խօսակցութիւնը, սակայն, ըսուեցաւ թէ Գրիգորի կեանքին քննարկումն է, ինքնամեղադրանքն է, մերկացումն է «Աստուծոյ ներկայութեան դիմաց»: Կը խօսուի՝ որովհետեւ մեղքեր կան: Որովհետեւ Աստուծոյ ներկայութիւնը ա'յդ կը պահանջէ նարեկացիէն: Սակայն, այս խօսակցութիւնը «Ոոստովանանք» է միաժամանակ, «Ոոստովանութիւն» մըն է նարեկացիի ներքին գործունէութեան, ներաշխարհին, հոգեվիճակին եւ անոր գոյութեանական փորձառութեան: Նարեկացիի այս խօսակցութիւնը կը ստանայ տակաւին հանրային բնոյթ, կը դառնայ հրապարակային խոստովանութիւն: Որովհետեւ կը գրուի, կը յայտարարուի: «Ոոստովանիլ» կը նշանակէ քակել իր անձը, բանալ իր եսը, բացուիլ, ընդունիլ իր սեփական ընթացքը, արարքները եւ պարզել, ցուցադրել, յայտարարել:

«Ոոստովանանք»ի առարկա՞ն. բոլոր մեղքերը եւ խայթոռածքները անոր: Անոնք կարօտ են բժշկուելու: Եւ նարեկացին կը դիմէ Աստուծոյ, յիշեցնելով Անոր՝ որ

«Եթէ իմ վրաս կատարես
իրագործումը Սուրբ Գիրքի այն խօսքին՝
թէ բժշկութիւնը կը դադրեցնէ ամեմամբ մեղքերը» (Բան
Իժ. Թ.)²²:

«Արդ, ո՞ր մէկը յայտնեմ ես,
ո՞ր մէկը նշանակեմ,
որո՞նց մասին խօսիմ ես,
թափուն գործերուս որքա՞նը մերկացնեմ
եւ կամ որո՞նք խոստովանիմ.
ներկայ յանցանքներս, որոնք արդէն ունիմ ես
թէ անցեալինները՝ որոնք մթերեցի,
ապագայի՞ն կատարելիքներս, որոնցմէ կ'երկնչիմ...» (Բան
ԻԸ. ա.):

Մեղքերու խոստովանութեան կը յաջորդէ ներումը մեղքերուն եւ բժշկութիւնը մարդուս: Նարեկացին կը դիմէ Յիսուսի. — «Տէ՛ր, եթէ ուզես, կրնաս զիս բժշկել» (Բան ԺԷ. 4.):

Կամ՝

«Դու՛ն կարող ես միայն
այս յանցանքներս ներել
ու մահացու խայթումաժներս բժշկել բոլոր» (Բան ԻԷ. 5.):

22. Հմտ. Ժողովող, Գլ. Ժ. 4 եւ ԱԻԵՏԻՓԵԱՆ Հ. ԳԱՐԻԻԷԼ ՎՐԴ., Նարեկ Աղօթից, Լուծմունք, Ժ.րդ տիպ., Վենետիկ, 1859, էջ 132:

Որովհետեւ Աստուած՝ բարի, բարերար, ողորմած եւ շնորհատու հայր մըն է։

«Աստուած բարերար, հօգը, ահաւոր, շնորհատու հայր, բարի, ողորմած» (Բան ԺԳ. ա.):

Ստանալու համար ներումը՝ Աստուծոյ, Նարեկացին կը յայտարարէ իր մեղաւորութեան ամօթը եւ կը խոստովանի քաջաբար: Իր խոստովանութեան մէջ հարկ է նկատել մեղքեր խոստովանելու այդ քաջութիւնը, «յանդգնութիւնը»՝ ի՛ր իսկ բառով,

«Որ շատ աւելի դժնդակ է, քան պատիժը» (Բան ԻԸ. բ.):

Իրագործելու համար «Վերադարձ մը դէպի Աստուած», վերադառնալու համար Աստուծոյ՝ «մեղքերու խոստովանութիւնը» նախապայման կը թուի ըլլալ Նարեկացիին համար: Խոստովանութիւնը գրեթէ պայման է մեղաւոր մարդուն կեանքը տարբեր, նոր, բոլորովին նոր ընթացք ստանալու համար: Որովհետեւ Նարեկացին համոզուած է թէ «Փրկութիւնը» վերադարձն է դէպի Աստուած:

Փրկուելու համար պէ՛տք է վերադառնալ:

Աստուծոյ՝²³:

Փրկուելու յոյսը, քրիստոնեայ մարդուն համար, միշտ լծակիցն է հաւատքին:

Նարեկացիին չունչը կը շրջի հոս երեք հիմնական եւ կեանքի եռաստիճան հանգրուաններու վրայ՝ սերտօրէն մարդուս վերաբերող.՝ Մեղանչում, Կորնչում, Փրկութիւն:

Փրկութիւնը վերադարձն է նաեւ դէպի միութիւն: Միութիւն Աստուծոյ հետ:

Նոր Կտակարանը, զանազան առիթներով, բացայայտ՝ յըստակ հաստատումներով ցոյց կու տայ Աստուծոյ վերադառնալու, Անոր հասնելու եւ Անոր միանալու ճամբան:

Ա) «Եթէ մէկը գիտ սիրէ՝ իմ խօսքերս կը գործադրէ, եւ Հայրս ալ պիտի սիրէ զինքը. եւ Ես ու Հայրս անոր բով պիտի գանձուին անոր մէջ պիտի բնակին» (Յովհ. ԺԴ. 23):

Բ) «Դուք պիտի գիտնա՞ք թէ Ես Հօրս մէջ եմ, դուք իմ մէջս եւ Ես՝ ձեր մէջ» (Յովհ. ԺԴ. 20):

Գ) «Եթէ քերամովդ խոստովանիս թէ Յիսուս Տէրն է եւ սրտիդ մէջ հաւատաս թէ Աստուած յարութիւն տուաւ անոր՝ կը փրկուիս» (Հռոմայեցի, Ժ. 9-10):

Դ) «Տրուած վկայութիւնը այս է՝ թէ Աստուած յաւիտեան կան կեանք տուաւ մեզի եւ այդ կեանքին աղբիւրը Որդին ինքն է: Հետեւաբար, ո՛վ որ Աստուծոյ Որդին իր մէջ կ'ընդունի՝ այդ

23. Հմմտ. Բան ԼԷ. բ. եւ Գ.՝, Բան Խ. բ. եւ Գ.՝:

կեանքը ունի. իսկ ո՛վ որ չունի Որդին՝ յաւիտեանական կեանք ալ չունի» (Ա. Յոժ. Ե. 11-12):

Ե) «Ո՛վ որ Տիրոջ կը միանայ՝ Անոր հետ մէկ հոգի կ'ըլլայ» (Ա. Կորնթացի, 2. 17):

Զ) «Ո՛վ որ Քրիստոսի միացած կը մնայ՝ չի՛ մեղանչեր. իսկ ո՛վ որ կը մեղանչէ՝ զԱյն երբեք տեսած ու աննչացած չէ» (Ա. Յոժ. Գ. 6):

Հաւատքը՝ Հանդէպ Աստուծոյ Որդիին, Հանդէպ Յիսուսի, մարդս կը տանի փրկութեան եւ փրկութիւնը մարդս կը շահակապէ, «կը միացնէ Աստուծոյ»:

Մարդուս ձգտումը դէպի Աստուած՝ «աստուածացում»ն է, մարդուս բնութեան գերագոյն իրագործումը՝ Աստուծոյ մէջ: Քրիստոնեայ մարդուն համար՝ կցորդումը, միութիւնը Աստուծոյ, վերջնագոյն երազն է, յետին Հանգրուանը:

Քրիստոնէական այս խորհուրդը, Մերձաւորութիւնը, Սըր-տակցութիւնը, Մի-աւորութիւնը, Մի-ութիւնը Աստուծոյ հետ, Աստուծոյ ծրագիրն է՝ մարդոց համար եւ մարդոց յայտնուած²⁴:

Քրիստոնէական Հաւատքը, Հետեւաբար, իր խարիսխը կը դնէ «Աստուծոյ հետ միութեան մէջ», ջնջելով՝ մեղքերով ստեղծուած ամէն Հեռաւորութիւն:

Նարեկացին, իր հաւատաւոր հոգիի պաստառին վրայ ան-ջնջելի դրոշմուած ունենալով աստուածաշնչական եւ յայտնու-թեանական այս ճշմարտութիւնները, աղերսագին կը խնդրէ Աստուծոյ Որդիէն. -

«Ո՛վ ամէն ինչ պարգեւող ձեռք Յիսուսի Քրիստոսի, ինծի դարձիր

Քու սուրբ ու շնորհաձիր աջիդ երկարումով.

բնակէ՛ մէջս՝ ինծի միացած

ու մի՛ հեռանար սրտիս սիրոյ սեմնակէն» (Բան ԼԲ. 2.):

Եւ կը յիշեցնէ Անոր՝ որ մենք Իրմէ սորվեցանք Իրեն միա-նալ. -

«Մենք սորվեցանք

որ Դու մեզի կը միանաս՝ աղօթքի,

բարոյատիպ եւ օրինակելի կեանքով միայն» (Բան ԼԳ. Է):

Նարեկացիին խոստովանութիւնները, որոնք կը յատկա-նշուին յատկապէս «Մեղա՛յ» (= Մեղանչեցի) եւ «Վա՛յ» եզրերու կրկնումով²⁵, կը դառնան անխզելի խօսքի կամուրջ՝ մարդս Աստուծոյ մերձեցնող, կցորդող, միացնող:

24. Այս մասին տես՝ ԵԱՐՏԸՄԵԱՆ Հ. ՏԱՃԱՏ ՎՐԴ., Ընդգրկելի Անընդգրկե-լիւն, նշ. աշխ., «Աստուած մարդոց հետ եւ մարդոց միջեւ» բաժինը:

25. Տե՛ս, օրինակ, Բան ԻԷ. եւ Բան Է. բ.:

Մարդու հաղորդակցութիւնը, կցորդումը կամ միացումը՝ զործողութիւնն է երկու ենթականերու:

Եւ Նարեկացիին «Մատենանը», իր ոյժերուն ամբողջական երազանքով, լարուած է Աստուծոյ հետ հաղորդուելու, Անոր հետ ըլլալու, Անոր մէջ ըլլալու եւ Անոր մէջ մնալու այս կիրքին վրայ:

Նարեկացիին ամբողջ ճիշդ, նպատակը «Աստուծոյ հետ իր միութիւնն է», իր մարդկային անձին աստուածացումն է, Աստուծոյ կեանքին մասնակցելու իր մարդկային մեծագոյն երազն է:

Աստուած կրնայ մարդս «Իր Շնորհքով» աստուածացնել: Յոյց տրուեցաւ թէ Նարեկացիին համոզուած է որ մարդու կցորդումը «Աստուծոյ Շնորհքին»՝ կը միացնէ Աստուծոյ, կը փրկէ, կը սրբացնէ եւ կ'աստուածացնէ մարդս. այսինքն՝ «մարդս կը մասնակցի Աստուծոյ կեանքին»:-

«Ինչ որ ահաւոր է

եւ կ'ուզեմ յիշեցնել՝

ի յիշատակ Քու մեծ երախտիքիդ,

շնորհքներուդ կցորդութեամբը աստուածանալ,

իսկ տէրունի մարմինիդ ճաշակումով ալ

միանալ ստեղծողիդ հետ՝

կեանքի լոյսին հետ խառնուելով» (Բան ՄԲ. Բ.):

Սորքով ընդարձակ ու յատկանշական այս հատուածին մէջ՝ «Մարդուն աստուածացումի կարելիութիւնը կը գրուի ո'չ միայն իրրեւ ճաշակումը աստուածային մարմինին -ինչ որ ընթացիկ է Պատարագի Խորհուրդով- այլեւ իրրեւ «խառնութիւն» անոր հետ: Որ ուրիշ բան չէ՝ եթէ ոչ կցորդութիւն... Նոր Ուխտը Հիմէն զանազանող»²⁶:

«Աստուծոյ Շնորհքին ճամբով»՝ այդ սերտ միաւորութիւնը, միութիւնը կը ցանկայ նաեւ հետեւեալ կանչն ալ՝ ուղղուած Յիսուսի.-

«Գթասիրութեանդ աջը ինծի երկարելով՝

ընդունէ՛ զիս, ո'վ կենսալիք Խօսք,

ու փաւելով ու մաքրելով ամենապարտս՝

նեղկայացու'ր զիս հաւասարապատիւ Հոգիիդ,

որպէսզի Քեզմով հաշտուած՝

կրկին իմ մէջս վերադառնայ Ան,

եւ Քու միջոցով ու Իր կամքով սրբագործուած՝

26. ՊԸԼՏԵԱՆ ԳՐԻԳՈՐ. Գր. Նարեկացի լեզուի սահմաններուն մէջ, Կ. Եւ. Եր. 140-141:

գորեղ ինքնութեամբ զիս Հօր ընծայէ.
այնտեղ՝ Անոր քով, Անով միշտ Քու մէջդ՝
ամբողջ շունչով կապուած Քու շնորհֆիդ,
անբաժանելիօրէն Քեզի միանամ» (ԻԴ. Դ.):

Այս հատուածը, որ կը խօսի «անբաժանելի միութեան» մը մասին, կը տանի մեզ Յիսուսի այն մէկ յայտարարութեան, որ խօսակցութիւն մըն է Հօր Աստուծոյ հետ. —

«Հայր, անոնք, որոնք ինծի տուիր՝ կ'ուզեմ որ ինծի հետ ըլլան՝ ուր որ ըլլամ, որպէսզի տեսնեն իմ փառքս, ա՛յն փառքը՝ որ ինծի տուիր... Քեզ փանչացուցի անոնց եւ պիտի շարունակեմ փանչցնել, որպէսզի անոնց մէջ ըլլայ ա՛յն սէրը՝ որով զիս սիրեցիր եւ ես ըլլամ անոնց մէջ» (Յովհ. ԺԵ. 24-26):

Նարեկացին կը խնդրէ որ Աստուծոյ հետ իր միութիւնը ըլլա՛յ մնայուն, որովհետեւ այդ միութիւնը հիմնուած է փոխադարձ սիրոյ վրայ.

«Ո՛վ ամէն ինչ պարգեւող ձեռք Յիսուսի Քրիստոսի,
ինծի դարձիր

Քու սուրբ ու շնորհաձիր աջիդ երկարումով.

բնակէ՛ մէջս, ինծի միացած,

ու մի՛ հեռանար սրտիս սիրոյ սեմեակէն,

եւ Քու անեղծ դրոշմդ՝ որ նշխարն է

քրիստոնէական փրկարար կոչումիս պանծալի լոյսին,

Քեզի փոխարէն միջնորդ ըլլալով՝

թող ինծի հետ պահուի

յաւիտեական կեանքի մատեանին մէջ՝

որ երկինքը Յօրինողդ աւետեց մեզի» (Բան ԼԲ. Դ.):

Քրիստոսի հետ միանալու Նարեկացիի փափաքին զուգընթաց, կը գտնենք նաեւ վերանորոգուելու, Քրիստոսի մէջ «նոր արարած» մը դառնալու նոր-կտակարանային հասկացողութիւնը. —

«Ո՛վ Յիսուս Քրիստոս...

համակ ողորմած, հօր, երկնային...

կ'աղաչեմ հիմա...

քայքայուած ու խորտակուած հողէ անօթս,

աստուածային հրաշագործութեամբ՝

Դո՛ւն զանիկա նորէն վերստեղծէ:

Զիս, որ պատկերդ եմ, մեղքերով հինցած,

կը պաղատիմ Քեզի,

Քուրաներովդ մէջ կրկին ձուլէ խօսքիդ հրայրքով» (Բան ԺԹ. ա.):

Քրիստոս յայտնուեցաւ՝

«Որպէսզի անոր (սատանային) գործերը քանդէ,
իսկ ինծի համար՝ (յայտնուեցաւ)
որպէսզի հինգած պատկերս նորոգէ» (Բան Կէ. ա.):

*Բան Իէ.ին մէջ, Վարդապետը իր փափաքած երազներուն
ամէնէն ամբողջական սահմանումը կու տայ՝ զանազան տար-
րերով։-*

«Իսկ եթէ հեծեծանքի հեղձուցիչ ցաւիս
գթալով հասնիս, Տէ՛ր Յիսուս Քրիստոս,
եւ իմ վրաս իրագործես
այն ներշնչուած խօսքը Սուրբ Գիրքին՝
Բէ՛ր բժշկութիւնը կը դադրեցնէ մեծամեծ մեղքեր,
ապա այն ատեն,
յորդառատ քաղցրութեամբ անտուստուելով Քեզի,
ու հոգիիս մէջ լուսաւոր կերպարանքդ դրոշմելով,
կը վերագտնուիմ, կը զօրանամ սրբուած,
ու փրկուելով՝ կը ստեղծուիմ դարձեալ
անապական ու անմահ կեանքով» (Բան Իէ. Թ.):

*Մեղաւոր մարդը փշրուած կաւէ անօթն է, «Աստուծոյ Պատ-
կերը», որ սակայն հիւծած ու փճացած է «մեղքով»։ Որթէն
կտրուած ուռն է ան՝ պատրաստ այրելու։ Գործողութեան ենթա-
կան Քրիստոսն է, Ա՛ն՝ որ յօտուած խռիւններուն մէջ իր Պատ-
կերը կ'որոնէ, անոնք՝ որոնք կը փափաքին պատուաստուիլ՝
վերամիանալ Որթին, կարենալ ծծելու համար Աստուծոյ աւիշը,
սրբուիլ իրենց մեղքերէն, վերստեղծուիլ՝ անմահական կեան-
քին մէջ ապրելու հեռանկարով (տե՛ս Աւետարան Յովհ. ԺԵ.
4-7)։*

«Բայց իմ յոյսս մարդու վրայ չեմ դրած,

...

այլ Քու՛ վրադ, Տէր իմ ոգեսէր,
որ խաչին վրայ քեւեռուած իսկ պահուն՝
անքաւ բարեգթութեանդ մէջ ընկղմած,
Քու՛ երկնաւոր Հօրմէդ՝
կարեկցութիւն խնդրեցիր Քե՛զ չարչարողներուն։
Շնորհէ՛ հիմա ինծի
յոյս քաւութեան, կեանք ու ապաստան,
եւ երբ քշուառ շունչս ես տամ՝
Քու՛ բարի Հոգիդ ստանամ» (Բան ԻԱ. Գ.):

Նարեկացիին մարդաբանությունը կը կրէ, ահաւասիկ, քրիստոնէական այս անշփոթելի կնիքը. — հաւատքի միջոցով՝ սիրոյ յոյսը:

Աստուած, Նարեկացի Վարդապետին համար, ահաւորութիւն է, անհասանելի է, «անմատչելի հեռաւոր» է: Անոր անձնական փորձառութիւնը կը վկայէ — կեանքի ու խօսքի ի՛նչ վկայութիւն — որ Աստուած, իր բազմաթիւ ստորոգելիներու կողքին, է՛ միաժամանակ Տէր, Հայր, բարի ու մարդասէր, «անընդմիջելի մերձաւոր» (Բան ԻԳ. ա.), եւ Շնորհալիին տուած սահմանումով ալ՝ «սրտի մէջ ընդգրկելի» ահաւոր իրականութիւն (Յիսուս Որդի):

Հ. ՏԱՃԱՏ Ծ. ՎՐԴ. ԵԱՐՏԸՄԵԱՆ

Summary

CHRISTIAN ANTHROPOLOGY IN THE SPIRITUALITY OF ST. GRIGOR NAREGATZI

REV. FATHER DAJAD YARDEMIAN

The author analyzes the Christian understanding of man in the context of St. Grigor Naregatzi's spirituality based on his «Book of Lamentations».

The author considers the «Book of Lamentations» as one of the most important sources on Armenian Spirituality, especially Armenian Monastic Spirituality. From theological and anthropological perspective, Naregatzi's work is considered one of the richest works in the Universal Church.

The following subjects, which form the focus of St. Grigor's work, are analyzed in the article:

- a) Human sin rejection of God and separation from Him.
- b) Man, the Image of God.
- c) Forgiveness of sin.
- d) Salvation of man and union with God.